

Tavoitteena poro- ja lammaslaidunten kestävä käyttö Pohjoismaissa

Porojen ja lampaiden laidunnuksen vaikutukset luonnon monimuotoisuudelle voivat olla negatiivisia tai positiivisia. Vaikutukset riippuvat laiduntavista eläimistä ja niiden määrästä, laidunnettavasta luontotyypistä ja sen tuottavuudesta, vuodenajasta ja laidunnuksen voimakkuudesta.

Pohjoismaissa luonnonlaitumia laiduntavat pääasiassa porot ja lampaat, jotka vaikuttavat monin tavoin luontoon laiduntamallaan alueilla. Liian voimakas laidunnus voi muuttaa kasvillisuuden koostumusta ja kasvillisuus voi vahingoittua tai kadota kokonaan, mikä taas vaurioittaa maa-ainesta ja voi johtaa sen häviämiseen. Paikoin taas monimuotoisuus voi hyötyä riittävästä laidunnuksesta, mikä estää laitumia kasvavasta umpeen. Pohjoismaissa tulisikin pyrkiä kestävä ja monimuotoisuutta suosivan laidunnuksen saavuttamiseen ja yhteensovittamiseen eri elinkeinojen ja maankäyttömuotojen kanssa.

Porolaidunnuksen vaikutukset kasvillisuuteen

Kasvilajiston väheneminen ja yksipuolistuminen voimakkaan laidunnuksen seurauksena tai toisaalta liian vähäisestä laidunnuksesta johtuva umpeenkasvu vaikuttavat luonnonlaidunten ja näin myös koko Pohjolan luonnon monimuotoisuuteen. Voimakkaan ja heikomman laidunnuksen vaihtelu ja sopiva tallauksen aiheuttama kulutus luovat otolliset olosuhteet esim. vaateliaille putkilokasveille, kunhan voimakas laidunnus ei ole liian pitkäkestoista. Tunturien luontotyypit ovat erityisen herkkiä voimakkaalle laidunnukselle. Tuntureilla vaikuttavat laidunnuksen kanssa samanaikaisesti ankarat ilmasto-olot, ohut maapeite, hidas maannostuminen, tuulen ja veden eroosio, kasvillisuuden alhainen tuottavuus ja maaston kaltevuus.

Laiduntavalle porolle kelpaavat talvella ensimmäisenä ravinnoksi helposti sulavat jäkälät, lupot, heinät ja varvut ja kesällä ruohot ja lehdet. Voimakkaan laidunnuksen johdosta runsastuvat yleensä vähemmän maistuvat ja huonosti sulavat heinä- ja ruohokasvit, sarat ja sammalet. Jos laitumelta ei voi siirtyä uusille alueille, kelpaavat nämäkin kasvit ja seurauksena voi olla kokonaan kasvittomia laikkuja, jotka ovat alttiita eroosiolle. Muut kuin jäkälälaitumet toipuvat yleensä kohtuullisen nopeasti laidunnuspaineen hellittäessä, mutta jäkäläköt vaativat toipumiseen suhteellisen pitkän ajan.

Aikaisemmin lähinnä sääolosuhteet ja talvilaidunten kyky elättää poroja rajoittivat porokannan kokoa. Elleivät porot pääse hankiaikana jäkälään käsiksi ne nälkintyvät. Nykyisin poroille viedäänkin Suomessa säilörehua ja heinäa talven lisäravinnoksi. Talviaikainen ruokinta sekä eläinten lääkitseminen loisia vastaan ovat mahdollistaneet monilla alueilla suuremmat poromäärät kuin mitä luonnonlaitumet tällä hetkellä kykenisivät elättämään. Kun ihminen on lisäksi rajoittanut porojen liikkumista aidoin, on syntynyt paikallista ylilaidunnusta.

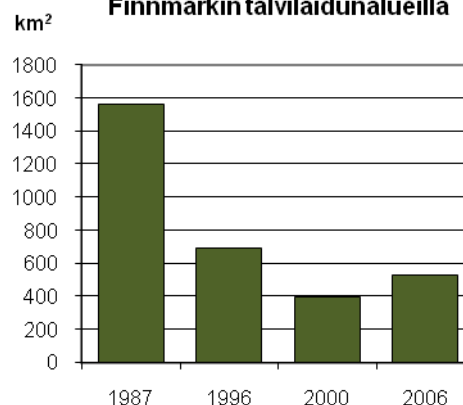
Suomessa poroille viedään lisärehua talvisin. Kuva: Mauri Nieminen

Porot ja lampaat Pohjoismaissa

Villipeurat ovat kuuluneet Pohjoismaiden lajistoon yli 10 000 vuotta jääkauden päättymisestä lähtien. Pohjois-Skandinavian ja Pohjois-Suomen alueella, jossa puolikesyä tai kesyä poroa tavataan, on poroja hoidettu vähintään 800-luvulta lähtien. Ammattimaiseksi poroelinkeino muuttui 1600-luvulta alkaen. Pohjoismaissa porot laiduntavat luonnonlaitumilla, joista Norjan, Ruotsin ja Suomen pohjoisosissa huomattava osa on tunturien rinteillä ja metsissä.

Lammastaloutta on kaikissa Pohjoismaissa, mutta varsinaisia ongelmia lampaiden luonnonlaidunnuksesta aiheutuu vain Färsaarilla, Islannissa ja Grönlannissa. Näille saarille viikingit toivat lampaita jo 800-900 -luvulla.

Jäkäläkköjen pinta-alan muutos Finnmarkin talvilaidunalueilla

Finnmarkin jäkäläköt ovat 2000-luvulla hieman kasvaneet. Lähde: Norut As

Norjan Finnmarkin alueella, jossa on korkeat porotiheydet ovat porojen kesälaitumet rannikolla ja talvilaitumet sisämaan tunturikankailla. Finnmarkissa olivat talvilaitumet hyvässä kunnossa aina 1980-luvulle asti, mutta sittemmin niitä on voimakkaasti ylilaidunnettu. Poronhoitovuoden 2000/2001 poromäärän laskun jälkeen on poroluku jälleen kasvanut. Tosin jäkälälaitumien pinta-alakin kasvoi vuodesta 2000 vuoteen 2006, jolloin viimeisin satelliittikartoitus tehtiin. Viime vuosien vähälumisiet talvet ovat mahdollistaneet poroille ravinnonkaivuun laajemmilla alueilla kuin runsaslumisina talvina. Kun lunta on runsaasti, ovat tunturialueen laki-alueilla olevat painanteet paksun lumipeitteen alla, mutta tuulenpieksämät alueet vähälumisina ja voivat tulla ylilaidunnetuiksi. Vähälumisina talvina myös painanteissa on vain vähän lunta eikä laidunnuspaine kohdistu pelkästään korkeimmille lakialueille.

Rehevimmät alueet kärsivät kesäaikaisesta laidunnuksesta ja tallauksesta ja tunturikoivikot ja -pajukot voivat taantua voimakkaasti alueilla, joilla niiden uudistuminen estyy. Samoin karuilla jäkäläkankailla ja paljakalla kesälaidunnus kuluttaa kasvipeitettä varsinkin poroaitojen vierustoilla. Talvilaitumilla porot aiheuttavat vain laikuittaisia vaurioita jäkäläpeitteeseen kaivaessaan jäkälää lumen alta.

Suomessa poronhoitoalue kattaa noin kolmasosan maan pinta-alasta. Tunturi-alueet ovat paikoin voimakkaasti laidunnettuja sekä talvella että kesällä. Tämä ympärivuotinen intensiivinen laidunnus samoilla alueilla vähentää hitaasti uudistuvia jäkälää huolestuttavasti, vaikka porot syövät kesällä pääasiassa puiden ja pensaiden lehtiä ja ruohoja eivätkä juurikaan jäkälää. Huomattavalta osin kesälaidunnuksen aiheuttaman tallauksen vuoksi jäkäläköt ovat kuitenkin selvästi huonommassa kunnossa kesälaidunalueilla kuin talvilaidunalueilla, sillä tallauksen seurauksena hauras jäkälämatto murenee helposti. Suomessa jäkäläköiden kunto on heikentynyt jo pitkään. Hyvin uudistuvia jäkäläköitä on enää vain muutamilla talvilaidunalueilla pohjoisimmassa Suomessa. Muualla jäkäläköt ovat joko voimakkaasti kuluneita tai hitaasti uudistuvia.

Ruotsin tuntureilla todettiin 1990-luvulla monin paikoin kasvillisuusvaurioita ja eroosiota. Myöhemmät tutkimukset ovat osoittaneet, että porolaidunnuksen ja tallauksen aiheuttamaa vaurioitumista, jota ajoittain esiintyy poroaitojen vierustoilla, ei voida yleistää koko Ruotsin tunturialueelle. Ruotsin tuntureilla vallitsevaa tilannetta ei myöskään voida verrata Norjan Finnmarkin ja Pohjois-Suomen tehokkaan porotalouden seurauksiin.

Lampaiden vaikutukset kasvillisuuteen Pohjois-Atlantin saarilla

Färösaarilla lampaiden tehollainen laidunnus ylittää kasvillisuuden uusiutumiskyvyn nykyisin vallitsevassa ilmastossa. Ilman laiduntavia lampaita Färösaarilla voisi kasvaa pajukoita, sillä saaret sijaitsevat pohjoisen puurajan sisäpuolella. Aikuisia lampaita saarilla on nykyisin noin 70 000. Yhtä lammasta kohden on noin kaksi hehtaaria laidunta, mikä on juuri ja juuri ylilaidunnuksen raja. Lampaat laiduntavat kesäisin luonnonlaitumilla, talvisin myös pelloilla ja taajamien nurmikoilla.

Pahimmillaan voimakas laidunnus ja sääolot voivat johtaa kasvillisuuden häviämiseen ja maaperän eroosioon. Islannissa ja Grönlannissa ongelmat ovat samat kuin Färösaarilla, eli luonnonlaidunten paljaaksi syöminen ja kuluminen ja näistä aiheutuva maaperän häviäminen eli eroosio. Färösaarilla laidunnuksen vaikutusta eroosioon seurataan Streymoy'n ja Sandoy'n saarilla, joilla laitumia on aidattu.

Islannissa lampaat saavat kesäisin laiduntaa vapaasti. Viime vuosina tästä käytännöstä on aiheutunut vähemmän haittaa luonnolle kuin ennen, sillä lampaiden määrä Islannissa on puolittunut viimeisten 30 vuoden aikana. Vapaina laiduntavia lampaita on huomattavasti vähemmän kuin ennen. Luonnonlaitumet ovat myös hyötynet hallinnollisista toimituksista, joilla tuetaan laidunalueiden kestävää käyttöä. Islannin pinta-alasta 40 % kärsii voimakkaasta tai erittäin voimakkaasta eroosiosta. Neljänneksellä maa-alasta on lisäksi alkavaa eroosiota, jonka kehitys on vielä mahdollista kääntää maankäytön muutoksella tai yksinkertaisella kasvittamisella. Aiemman ylilaidunnuksen osuutta eroosioon ei tiedetä tarkkaan, mutta tuulen ja veden eroosiolla on suuri vaikutus Islannin maaperän nykytilaan. Laidunnuksella on edelleenkin paikoin vaikutusta eroosioon, sillä nykyisinkin Islannissa laiduntaa vajaan puoli miljoonaa lammasta ja 70 000 hevosta.

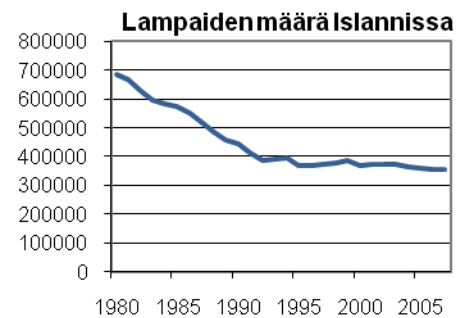
Kaupallinen lampaanhoito alkoi 1900-luvun alussa Etelä-Grönlannissa Färösaarilta ja Islannista tuoduilla lampaila. Ensimmäiset 50 vuotta lampaat laidunsivat ympärivuotisesti tunturissa ja lampaiden määrä vaihteli voimakkaasti lampoloiden ja rehun puutteesta ja epäsuotuisien ilmasto-olojen seurauksena. Nykyinen lampaanhoito Grönlannissa perustuu kestäväan laidunnukseen, joten lampaat saavat laiduntaa vapaasti vain kesät ja talvet ne pidetään sisäruokinnassa. Lammasmäärä on nykyään vakiintunut noin 20 000 täysikasvuiseen lampaaseen ja vaikka paikallista ylilaidunnusta onkin, niin arvioidaan, että Etelä-Grönlannissa olisi tilaa kaksinkertaiselle lammasmäärälle.

Lähdeluettelo tietolehtisen kotisivulla: www.ymparisto.fi/pohjoismaidenluonto > Tietolehtiset > Poro- ja lammaslaidunnus

Laidunnus myös yhteiskunnallinen kysymys

Luonnonvarojen ekologisesti kestävä käyttö on luonnon monimuotoisuuden säilyttämisen perusedellytys. Laiduntavien eläinten määrät tulisi suhteuttaa paremmin laidunten kasvituottoon ja uusiutumiskykyyn nähden sopiviksi, siten että monimuotoisuus ja tuottavuus säilyvät. Laidunten elvyttämiseksi ja monimuotoisuuden lisäämiseksi laidunkiertoa tulisi kehittää ja laidunnusta tulee ohjata laidunnusta paremmin kestäville ja umpeen kasvaville alueille. Jos ilmasto kuitenkin jatkaa muuttumistaan, eikä laidunnusta kyetä pitämään kohtuullisena ja kullekin alueelle ihan-teellisena, saattavat tunturiluontomme monet tutut luontotyypit muuttua edelleen sekä kasvilisuuden runsauden sekä lajiston osalta.

Poronhoito on vanhimpia pohjoisten kansojen perinteisistä elinkeinoista, jonka jatkuminen säilyttää myös osan arvokasta kulttuuriperintöämme. Poron- ja lampaanhoitoa olisi voitavaa sovittaa yhteen muiden elinkeinojen ja maankäyttömuotojen – myös luonnonsuojelun kanssa. Toisaalta laiduneläinten määrien vähentäminen on myös yhteiskunnallinen kysymys, sillä se vaikuttaa näiden elinkeinonharjoittajien elämään. Yhteiskunnan olisi pystyttävä tarjoamaan toimeentuloon vaihtoehtoja, jos eläinmääriä ja elinkeinoja joudutaan merkittävästi supistamaan.

Lampaiden lukumäärä Islannissa on puolittunut viimeisten 30 vuoden aikana. Lähde: Islannin tilastokeskus

Lampaat laiduntavat Färösaarilla vapaasti. Kuva: Anna Maria Fosaa